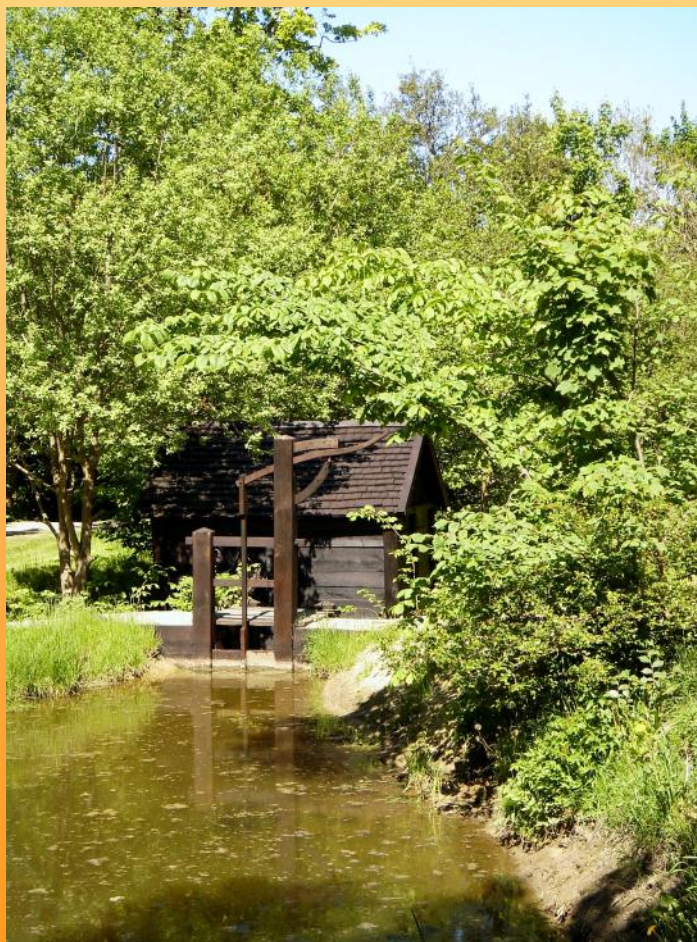

Herolden

2012

Årgang 16 Nummer 2

Nytjæret mølle maj 2012 Foto Ole Boyer Pedersen

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 56 97 61 33

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende:

Niels Erik Rasmusen 56 49 83 19

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.

Ca. den 1/3, 1/6, 1/9 og 1/12

Deadline er den 15. i måneden før udgivelsen.

Oplag ca. 200

Indhold

- 3 Nyt fra Centret
- 5 Sommerens middelaldertræf
- 8 Historama
- 11 Hvem var stormanden
- 13 Farvel
- 14 Kålhaven - vil du passe en have?
- 16 Kalmarledingen
- 18 Norrøne Tekster og Kvad
- 19 Farve-weekend
- 22 En moderne rundkirke
- 24 Vennekredsens websted
- 26 Nyt fra Vennekredsens
- 27 Arbejdsweekend

Hvor der ikke er anført navn på fotografen, er billederne taget af redaktionen.

Gensyn på Ildnatten?

Færgen

Nyt fra Centret

Af Niller

Mange fra Vennekredsen har i dette forår været med til at give en hånd med omkring forberedelserne til sæsonstart. Der er blevet flettet hegn, så det var en lyst – der er blevet tjæret og gravet – Ting Tang har tømret og snedkereret – Bornholms Trædesign har arbejdet med palisaden dag og nat – mølledammen er blevet rensat op – sko er blevet ordnet – og dragter repareret.

Når det drejer sig om vores fælles ”barn” og vores fælles interesse: Bornholms Middelaldercenter – ja så findes der en vilje og et fællesskab, som kan flytte selv de største bjerge.

Og så springer træerne ud – alting grønnes - og de første lejrskoleelever begynder at ankomme – en ny sæson er i gang!

Alligevel åbent for alm. publikum i maj og september

Efter sidste sommers regnvejr er den store sparekniv igen blevet svunget – og i første omgang så det ud til, at vi i maj og september var nødt til at holde lukket for almindelig besøgende – og kun koncentrere os om de mange lejr-

skoleelever. Med det antal gæster, der normalt kommer ved døren, er der ikke økonomi i at holde åbent. Personaleomkostningerne er simpelthen for store. Men med Vennekredsens hjælp er det alligevel lykkedes at holde åbent. 1000 tak for det!

Ildnatten 2012 - en realitet!

Der har været en del snak frem og tilbage omkring Ildnatten 2012 – men resultatet er blevet, at vi gentager publikumssuccesen fra sidste år. Så vi ser nu frem til igen at afholde ildnætter på Hammershus. Datoerne er fastsat til d. 10. juli og den 17. juli kl. 20.30-23.00. Konceptet bliver det samme som sidste år – og med stort set de samme deltagere: ”Asynje”, ”Trup Ting Tang”,

”Action Art” og ”Scherbelhaufen”. Og selvfølgelig afsluttes det hele med et storslået fyrværkeri af ”Tinghøjgård Fyrværkeri”.

Så beder vi bare guderne om godt vejr!

Penge til en helårsansat formidler på Hammershus

HURRA for Arbejdsmarkedets Feriefond, som netop har doneret penge til en personlig formidler på Hammershus. Dette betyder, at vi nu for alvor kan få sat gang i at udvikle Hammershus-udstillingen som et egentligt oplevelsescenter. Bevillingen fra Feriefonden betyder nemlig, at vores hammershus-formidler hen over vinteren får tid til at forberede nye oplevelser og koncepter på Hammershus. Ligesom der også bliver tid til at få Hammershus-udstillingen gjort til en integreret del af selve middelaldercentret i Østerlars.

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm
Snellemark 45 - 3700 Rønne
Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Opfordring til Vennekredsen med venner

På mange af de europæiske, historiske oplevelsescentre, som vi identificerer os med, har der i flere år været en øget interesse for at holde en del af sin ferie i de historiske miljøer. Man træder simpelthen ind i historien og bosætter sig i et udvalgt hus sammen med sin familie og venner. Allerede nu har vi i hele juli måned medlemmer af Vennekredsen, som har valgt at tilbringe juli måned med udsigt til Stormandsgården. Det giver sådan et dejligt liv på pladsen og er samtidig med til at hjælpe Centret med den daglige formidling til vores mange gæster. Men for dem, der ikke lige er i besiddelse af en hel teltlejr, vil jeg derfor gøre opmærksom på muligheden for at gøre brug af de allerede eksisterende huse som ferielejlighed”.

Det kunne være hyggeligt!

JO - Det er i Sandhed en spændende sommer vi går i møde. En sommer med masser af udfordringer – men også en sommer med masser af muligheder.

God vind !

Niller

Sommerens middelaldertræf

af Birgitte Sonne Hansen

Bornholms Middelaldercenter afholder ikke middelaldermarked i sommeren 2012. I stedet vil Vennekredsen ved BMC gerne starte en ny tradition og derfor, inviterer vi til

Middelaldertræf i uge 29

Træffet skal være en hyggelig lejlighed til at mødes som venner og deltagere på lige fod. Alle, der ønsker at komme og være med i denne uge og bidrage med underholdning, håndværk, formidling eller andet i løbet af dagen og deltage i hyggeligt samvær om aftenen, er velkomne. De praktiske opgaver må vi være fælles om og alle, der deltager aktivt, kan spise med til reduceret pris.

Mon der kommer børn?

Bodholdere bedes kontakte Bornholms Middelaldercenter, da vi i Vennekredsen ikke kan indgå aftaler om boder. Bodholdere kan derfor ikke indgå som en del af træffet (mht. spisning osv..).

Søndag d. 15. juli (eller efter aftale med Arbejdsgruppen), er der indkvartering, indskrivning samt udlevering af forudbestilt låne-udstyr (tøj, sko, telte, borde, bænke mv.). Det er som sædvanlig muligt at campere i moderne telte uden for middelalderområdet, eller i historiske telte inden for middelalderområdet. Centret har åbent for gæster mandag – lørdag, kl. 10-17.

Forud for træffet arbejder vi i Vennekredsen med at lave et afgrænset område med køkken/kro, hvor alle træfdeltagerne kan købe mad.

Økonomi

Alle udenøs deltagere kan søge om frirejse med Bornholmerfærgen, t/r Ystad, Køge eller Satznitz og Bornholm. Ansøgning sendes sammen med tilmelding til træffet (blanket på vennekredsens websted). Øvrige udgifter må vi deles om. Vennekredsen forsøger at finde fondspenge, der dækker nogle af de fælles udgifter, og

Og så skal der selvfølgelig snakkes....

et evt. overskud ved salg i træffets kro vil indgå i en pulje, som efterfølgende deles. Fordelingen bliver sat i forhold til dokumenterede udgifter.

Kost

Det bliver muligt, at købe al mad igennem vennekredsen. Enten som færdig mad, der spises sammen med andre træfdeltagere i kroteltet, eller som en kurv med råvarer.

Man kan vælge at købe mad for en hel uge, eller at købe enkelte (hele) dage. 7 dages kost starter søndag d. 15. juli om aftenen og slutter søndag d. 22.

Prisen er ved køb for alle 7 dage:

0-5 år	gratis
5-12 år	40 kr. pr. dag
over 12 år	75 kr. pr. dag

Prisen er ved køb af enkelte dage:

0-5 år	gratis
5-12 år	50 kr. pr. dag
over 12 år	100 kr. pr. dag

juli om morgenen med mulighed for at lave madpakke til hjemrejsen.

Kosten skal betales forud. Der gives prisreduktion for frivilligt arbejde, som vil blive tilbagebetalt dagligt af ridefogeden – sidst på dagen.

Der serveres morgenmad i kroteltet kl. 8.15 – 9.15 og frokost kl. 12.15 – 13.15. Aftensmad serveres enten ved fællesspisning kl. 18.15 – 19.15, eller som udleveret kurv med råvarer til aftensmaden, maden laves så i egen lejr.

Bar til vennepriser indtil kl. 2. Afhænger af om der kan findes ansvarlige, som også rydder op efter festen!

Alternativt sørger man selv for egen kost, her er det muligt at bruge køkkenet på Rågelundsgaard, uden for de ansattes arbejdstid, dvs. efter kl. 16.30. Bruger man køkkenet, skal det tilbageleveres til personalet, ryddet og rengjort senest kl. 7.30 hver dag.

Frivillighedsprincippet

Alle opgaver i forbindelse med træffet skal løses af frivillig arbejdskraft, og vi vil selvfølgelig forfordele personer, der arbejder som frivillige ☺

Mon der serveres øl?

Der kommer venner fra udlandet

Frivilligt arbejde er såvel praktisk arbejde som underholdning eller historisk formidling. De af jer, som underholder eller formidler, må dog forvente også at skulle deltage i det praktiske arbejde - i begrænset omfang.

Vi arbejder hen imod at kunne tilbyde følgende prisreduktion i kostudgifterne: Personer som deltager med 28 timers arbejde får reduktion på 50%, deltages med 35 eller flere timer bliver pris reduktionen 100%.

Behov for arbejdskraft i køkkenområdet:

- 4 personer kl. 6.45 – 10.00
- 7 – 8 personer kl. 10.00 – 12.00
- 3 personer kl. 12 – 17
- 5 personer kl. 17.00 – 20.00.

Derudover:

3 renovationsarbejdere som fjerner og sorterer affald, og gør rent på toiletter og i baderum, én gang i døgnet. BMC henter affaldssække én gang i døgnet og gør rent én gang i døgnet.

Bar-personale.

Desuden:

Masser af praktisk arbejde i form af opsætning af fælles faciliteter i uge 28 efter Centrets lukketid kl. 17. Og ned-

tagning af fælles faciliteter søndag d. 22. juli.

Det er en forudsætning for deltagelse i træffet, at man er medlem af Vennekredsen. Dermed sikrer vi, at alle har samme pligter og rettigheder, og at alle kan bruge BMC's faciliteter på lige fod. Desuden må vi ikke sælge mad til folk fra kroteltet, hvis de ikke er medlemmer af Vennekredsen.

Vi håber at rigtig mange vil være med til at starte en ny tradition.

Kontakt os gerne for yderligere spørgsmål.

Med venlig hilsen

Arbejdsgruppen "Gang i Middelalderen" for Vennekredsen ved Bornholms Middelaldercenter.

v. Birgitte Sonne Hansen

Mobil: +45 2033 9670, E-mail:

birgittesonnehansen@gmail.com

...og der arbejdes og formidles.

Historama

Pressemeddelelse d. 22. maj 2012 - Kl. 06.00

Af Niller

Bornholms Middelaldercenter har fra Arbejdsmarkedets Feriefond, fået bevilget 4 mio. kr. til etape 1 i projektet Historama, der er starten på det nye middelaldercenter. Derudover donerer Feriefonden, over en 3-årig periode, 750.000 kr. til personlig formidling på Hammershus.

Historama – etape 1

Bornholms Middelaldercenter ændrede for et år siden fokus fra middelalderens Danmark til mere specifikt at omhandle Bornholm. Så derfor er det nærliggende, at udstillingerne i det nye Historama kommer til at fremstå som indgangsportalen til den bornholmske middelalder. Den nye udstillingsbygning vil ud over en ny hovedindgang, museumsbutik og cafe komme til at indeholde tre forskellige elementer – en udstilling, et oplevelseselement og en større oplevelsesaktivitet.

Udstillingen "Middelalderen på Bornholm" fortæller via plancher, modeller og små inddragende aktiviteter historien om bl.a. Hammershus, Lilleborg, Kapeller og Rundkirker, - men er også en introduktion til hvordan det, ud fra de historiske facts, var at bo på Bornholm i middelalderen. Udstillingen viser f.eks. hvordan man boede i middelalderen, og små opstillinger vil fortælle om husenes konstruktion og indretning, og om hvordan menneskerne indfandt sig i disse rammer. Denne del af udstillingen vil høre

sammen med middelaldercentrets allerede eksisterende udendørsfaciliteter – og man vil efter introduktionen i udstillingen kunne gå direkte ud og opleve middelalderens dagligliv i praksis. Udstillingen "Middelalderen på Bornholm" vil således være indgangsportalen til både Bornholms middelalderlokaliteter og Bornholms Middelaldercenter.

Oplevelseselementet vil være "Arkæologens udgravning", der indeholder et større indendørs udgravningsfelt med kopier af autentiske genstande. På sigt vil disse genstande via RFID-teknologi (Radio Frequency Identification) skulle lede gæsterne videre rundt i de nye oplevelseselementer, og på denne måde være ledetråd gennem hele HISTORAMA.

Endelig vil der være den store **oplevelsesaktivitet** "Rævens batteri".

Kanonbatteriet ved Rævetårnet er det vestligste batteri på Hammershus. Det er dette batteri og historien, der knytter sig til stedet, der kommer til at danne grundlag for oplevelsesaktiviteten. Grundidéen er, gennem leg og læring,

at den besøgende selv skal kunne prøve at være kanoner og forsøge, at identificere og nedskyde de skibe, der truer Hammershus. Skibene kommer til at sejle på en buet virtuel væg, med panorama over Østersøen. Betjeningen af kanonerne kræver ét til flere teams, der skal betjene kanonen i fællesskab. Inden man starter på oplevelsen, kan man blive iklædt forskelligt udstyr som f.eks. kanonérvams, brystplader og hjelm, så man virkelig får oplevelsen af, at være en del af det historiske setup.

Bedre tilgængelighed

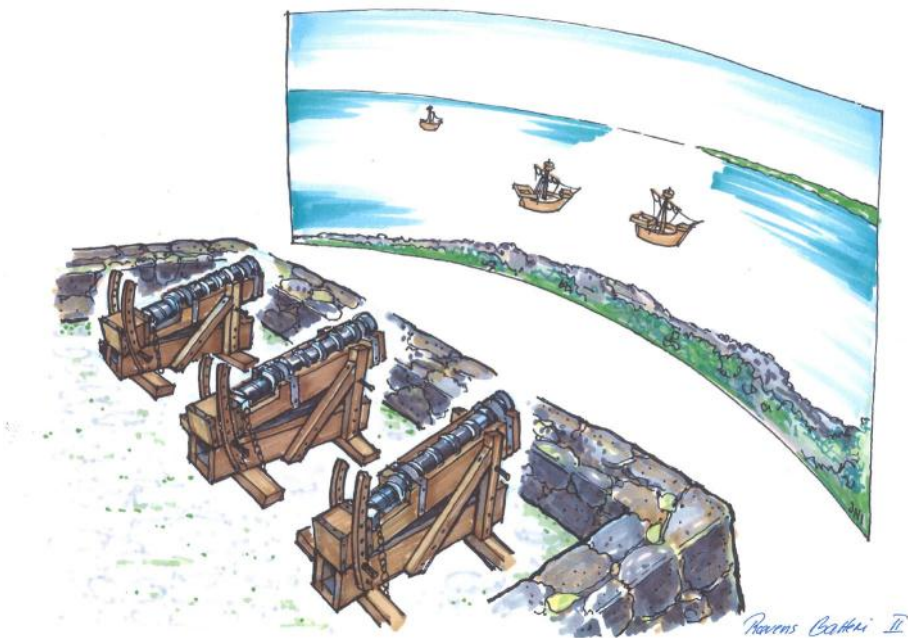
for busser og handikappede.

Den nye indgangsportal i Historama vi komme til at fungere som middelal-

dercentrets nye hovedindgang. Der har fra øens busoperatører længe været et ønske om at kunne komme til at køre helt frem til attraktionen. Med den nye indgangsportal kan busserne nu køre helt frem til bygningen, - og inden for ganske få meter være midt i det nye Historama. Et kæmpe fremskridt for bl.a. pensionist- og grupperejser samt handikappede. Med udstillinger, aktiviteter, butik og cafe vil Historama blive et fantastisk tilbud for disse målgrupper.

Åbent hele året

Når der åbnes for Historama Etape 1 – åbnes der samtidig op for en ny helårsåben attraktion. Bornholm har

Dit kanonteam på Røvens Batteri skal bare sænke de fjendtlige skibe!

stort brug for at kunne tilbyde øens gæster oplevelser hele året rundt. Visittenmark pegede for 5 år siden på Bornholm som en potentiel helårsdestination. Med realiseringen af HISTORAMA er Bornholm kommet endnu et skridt nærmere dette mål.

Hammershus-udstillingen

bliver en del af Bornholms Middelaldercenter

Med donationen fra Arbejdsmarkedets Feriefond er den personlige formidling på Hammershus og i Hammershusudstillingen nu sikret i en 3-årig periode. Til glæde og gavn for de mere end 400.000, der årligt besøger borgruinen og dens tilhørende udstilling.

Bornholms Middelaldercenter har fra 2012 forpagtet Hammershus-udstillingen

af Naturstyrelsen. Udstillingen bliver en vigtig del af selve Historama, da man herfra kan bevæge sig direkte ud på den historiske slagmark. I og omkring Hammershusudstillingen vil Middelaldercentrets formidlere sæsonen igennem igangsætte en række spændende aktiviteter.

Billetten er gyldig i en uge

I forbindelse med forpagtningen af Hammershusudstillingen har Bornholms Middelaldercenter i 2012 indført en 2-i-1 billet, der gælder for entréen på både Middelaldercenteret og Hammershus-udstillingen. Billetten er gyldig i en uge – så hvis vejrforholdene skulle vise sig ugunstige, vil der alligevel være god mulighed for at få prøvet alle aktiviteterne – både på Middelaldercenteret og på Hammershus.

Hvem var stormanden

Af Lena Mühlig og Bjørn Ørding-Thomsen

Bjørn

Det startede med et (troede jeg) simpelt spørgsmål til Lena:

Ved rundture på Centret siger jeg som regel, at en stormand kunne være alt lige fra en lokal bonde, der havde fået skrabet rigdom (og dermed også magt) sammen, til en lavere adelsmand, f.eks. en ridder.

Heldigvis er jeg aldrig blevet stillet spørgsmålet: Og hvad er jeres stormand så? Hvad hedder han? og hvad laver han?

Jeg tror nok, at spørgsmålene vil komme en dag - og hvad skal vi så svare?

De forskellige på Centret - ansatte og guider - kan nok finde ud af at snakke udenom - men det er ikke helt tilfredsstillende.

Derfor har jeg tænkt på, om det ikke var en god ide - inden højsæsonen - at få lidt styr på disse problemer.

Så: kunne du ikke skrive lidt om vores stormand (enten en nutidig beskrivelse eller en samtidig) - hvad hedder han, hvordan blev han stormand og hvordan lever han.

Lena

Det er jo det vanskelige, gamle spørgsmål, du stiller her :-)

Grunden til, at du aldrig har fået et godt svar på det, er jo, at det ikke er så nemt, som det lige ser ud.

Mit bedste bud på en mand, der ejer en stor gård på Bornholm i perioden ca. 1325-50, ville f.eks. være ærkebispens foged på Bornholm.

Var det ærkebiskoppen i Lund, der bestemte, hvem der skulle være stormand?

Det er meget typisk, at ærkebisen har indsat en bror eller et andet familie-medlem (søstersøn etc.) som foged på Hammershus. Det fortæller jo lidt om, hvor vigtigt Bornholm var for ærkebisperne.

Således har f.eks. den sidste ærkebisperstrids-biskop, Esger Juul, sin "halffbroder" Palne Jønsson som foged på Hammerhus [1]. Endnu i 1325 har hans arvinger ret til en godtgørelse for de udgifter, han har haft som foged på Hammershus [2].

Ærkebiskop Karl Eriksen ("den Røde") har sin bror Jens Eriksen [3] som høvedsmand på Hammershus. 1335, året efter sin brors død, skænker han 11 gårde han ejer på Bornholm, til kapitlet i Lund, mod afholdelse af sjælemesser for ham og hans kone [4]. I 1340 skøder han alt sit resterende gods på Bornholm til den nye ærkebiskop Peder Jensen (Galen) [5].

Og Peder Jensen sætter igen sin bror ind som slotsfoged, Jakob Jensen ("af Markie"). Her har vi en rigtig fin liste fra 1345 over ærkebispens mange indtægter fra Bornholm, som fogeden indddriver på hans vegne [6].

Så de her "ærkebisperbrødre" er nogle mænd, der har været rige, til dels betegnet som riddere, og som har ejet gårde på Bornholm.

På samme måde kunne det også være andre skånske adelsfolk, eller storbønder, der har ejet gårde på Bornholm. Meget prominent i 2. halvdel af 1400-tallet er Aage Nielsen, hans søn Niels Aagesen (selvudnævnt "væbner/ridder" til Maglegaard), og deres slægtninge Jep og Per Lang, som ejer og skøder gårde på Bornholm i lange baner [7].

De er selvfølgelig for sene til vores stormandsgård, men lignende kunne man evt. også forestille sig i 1300-tallet.

Og så har vi jo til sidst også vidnesbyrd om de mennesker, der faktisk har ejet og beboet den virkelige Rågelundsgård i 1500-tallet [8], som også kunne være interessant at fortælle om.

Men så kommer vi jo til problemet: Hvis gårdejereren er en mand, der står ærkebisen nær, og som har ansvar for Hammershus: hvorfor skulle han så befæste sin gård? Og omvendt: hvis det var nogen, der havde et dårligt forhold til ærkebisen, så ville han nok ikke få lov til at befæste sin gård på Bornholm. Så det er jo derfor, at vi plejer at sige at stormandsgården er et dansk fænomen, ikke et bornholmsk, og det tror jeg, vi skal holde fast ved.

Jeg synes, det er fint at give gæsterne nogle forskellige bud - og dermed an-

Eller var det kongen (Valdemar Atterdag) der havde indsat stormanden?

skueliggøre, at der indenfor historisk forskning næsten altid er flere muligheder - der findes sjældent kun én forklaring. Så kan de jo selv vælge den fortælling, de bedst kan lide.

Det er også derfor, jeg nødtigt vil lægge mig fast på et bud, ved at skrive den artikel du beder om. Hvis jeg skulle gøre det, ville jeg netop helst komme med flere mulige scenarier. Det gør det til et lidt omfattende projekt.

Referencer

1 Huitfeldt, *Danmarks Riges Krønike*, Chronologia II, S. 317

2 *Danmarks Riges Breve (DRB)*, II, 9, nr. 210
3 Zahrtmann, *Borringholms Historie*, s. 82
4 DRB, II, 11, nr. 206
5 DRB, III, 1, nr. 80
6 DRB, III, 2, nr. 132
7 Hübertz *Actstykker til Bornholms Historie 1327-1621*, Kbh. 1852, s. 19 ff.
8 Lene Halskov Hansen, *Plaskemøllen på Bornholms Middelaldercenter - en horisontal vandmølle*, 2000, s. 17 f.

Farvel

Af frater Ursus

En gammel ven har forladt os - har søgt nye græsgange, helt bogstaveligt.

Jeg har fortalt flere gange, hvordan jeg bragte Sofus til stormandsgården i 1349 - på en minderig tur, hvor jeg satte pris på en rejsefælle, der altid lyttede tålmodigt til, hvad jeg fortalte, og som aldrig sagde mig imod.

Da Sofus ankom hertil skiftede han karakter og blev et rigtigt æsel. F.eks. forfaldt han til den for æsler så pragtfulde uskik med at begrave hele tandsættet i en dejlig, blød kvindearm - og han var ikke meget for at give slip igen. Eller som en af gårdens piger, Mie, sagde: "Han bider i den ene ende og sparker i den anden!". Det kunne ikke gå - så nu er han (blevet) gået!

Gamle ven! Vi vil savne dig.

Kålhaven - vil du passe en have?

Af Lone Schræddergaard Hansen

Kålhaven var middelalderens køkkenhave; i den dyrkede man grøntsager og krydderurter, som man brugte i den daglige madlavning. Det var almindeligt, at alle, der havde et stykke jord, også havde en kålhave - både når man boede på landet og i byen. Kålhaven var så vigtig, at den i visse dele af landet var omfattet af den private ejendomsret, således skrives der i Jyske Lov fra 1241, at *”bryder nogen mand ind i en anden mands abildgård eller kålgård og stjæler æbler eller kål, bliver han derved tyv, som om han stjal andre koster i hans hus”*[1].

Nogle af de mest almindelige afgrøder, man dyrkede, var grønkål, ærter, pastinak, hestebønner og roer, men også sennep, peberrod, løg og hvidløg og andre grøntsager blev dyrket. Af krydderurter dyrkede man bl.a. hjulkrone, purløg, persille, løvstikke, koriander, karse, timian, merian, mynte, salvie, citronmelisse og meget andet[2].

Centrets kålhave har igennem årene, været passet af skiftende personer: nogen gange af de frivillige og andre gange af de ansatte på Centret. Engang

havde vi et plantelav, *Skt. Dorotheas Plantelav*, der tog sig af den. Men lige nu er der ingen, der passer den eller sår nye planter i den, og det er vi lidt kede af.

Kålhaven er opdelt i flere separate felter, og vi vil i år prøve at udbyde felterne i haven enkeltvis. Det kunne være mere indbydende og mere overkommeligt, at man har ét enkelt felt, som man passer og har ansvaret for i én sæson, så det ser pænt og ordentligt ud. Man kan selvfølgelig også have flere felter, man passer – det er op til den enkelte. Måske kunne dette endog være med til at puste nyt liv, i det slumrende plantelav. Centrets pedel vil grave felterne, inden der skal sås, så de er

Der kan være hyggeligt i haven

klar til brug, og der er åbnet for vandet i havehuset, så man ikke skal slæbe vandspandene hele vejen op igennem Centret.

I enkelte felter står der nogle fler-årige planter, og dem lader vi selvfølgelig stå. Nogle felter er helt tilplantet og kræver blot lidt lugning af og til, mens andre er delvist eller slet ikke tilplantede. Man bestemmer selv, hvad man sår i sin have, når man blot holder sig til de historisk og geografisk korrekte planter. Hvis man ønsker hjælp til, hvad man kan plante, kan man kikke i mappen som *Skt. Dortheas Plantelav* i sin tid har lavet; der er bl.a. gamle haveplaner og frølister samt haveplanen fra sidste år, som Lotta Valbo har lavet. Mappen ligger i reolen i stuen, hvor vi også har nogle bøger, der beskriver, hvad man dyrkede i kálhaven, bl.a. *Hildegard af Bingens Urtebog*, der indeholder en god beskrivelse af grøntsager, krydderurter, frugt og bær mm.

På Centret findes der en del frø fra tidligere år af flg. sorter: Sennep, morgenfrue, kvan, katost og farvevæjd. Hvis man køber andre frø eller småplanter til haven, får man efter aftale refunderet udgiften hos Mette.

For at gøre det hele lidt spændende, vil Centret udbyde en præmie til den ”have-ejer”, der har holdt sin have pæneste og med en god afgrøde igennem hele sæsonen. I forbindelse med Vennekredsens afslutningsfest til efteråret, kan festdeltagerne stemme om, hvilken ”haveejer”, der har gjort sig fortjent til præmien.

Præmien er et gavekort på 300 kr. til Centrets butik.

Der er 12 felter at vælge imellem. Hvis man vil se oversigten over hvilke haver, der til rådighed, og hvilke, der allerede er tilplantet med hvad, kan man kontakte Lone. Det er også her, man tilmelder sig, hvis man gerne vil passe en have.

Lone kontaktes på
lone@bornholmsmiddelaldercenter.dk
eller på tlf. 56 49 83 19.

Referencer

- 1 *Mad og øl i Danmarks middelalder* af Erik Kjersgaard, Nationalmuseet 1978
- 2 *Hildegard af Bingens Urtebog* af Anita Schweiger & Susanne Kammerer, Aschehoug 2001

Kalmarledingen

– kommer det Bornholm ved?

Af Jan Eskildsen

I de seneste årtier har flere historikere [1] beskæftiget sig med en begivenhed, som hidtil har været temmelig upåagtet, nemlig Kalmarledingen, som omtales i Snorres Kongesagaer.

Første halvdel af 1100-tallet var forholdsvis roligt. Asser, der havde været biskop i Lund siden 1089, regnes fra 1104 som Nordens første ærkebiskop, et embede han bestred til 1137. Samme år som Assers embedsperiode begyndte, blev Niels Svendssøn konge, hvilket han var til 1134.

Kong Niels og ærkebiskop Asser

Saxo opbyggede sin krønike om Danmarks historie med ærkebiskop Absalon og kong Valdemar den Store som landets kloge og tapre overhoveder. Saxo havde derfor ikke meget til overs for kong Niels og dennes søn Magnus, for sidstnævnte dræbte Knud Lavard, der var far til Valdemar den Store, hvilket medførte mange års uroligheder, til Valdemar blev enekonge i 1157.

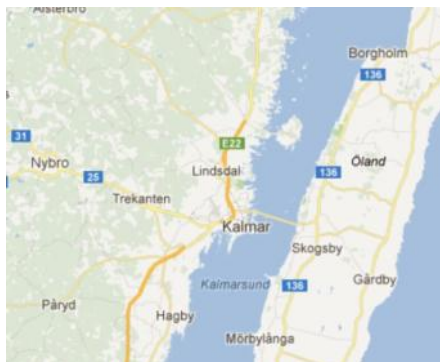
Saxo mente, at Niels var svag, fordi han beskar sin magt ved at skære ned på sin hird. Det gjorde han, fordi bønderne var utilfredse med, at de skulle give kost og logi til kongen og hans følge, og Niels placerede sine hirdmænd rundt om i landet i stedet for.

Det var efter flere kongers bestræbelser gennem adskillige år, at Norden fik sin egen ærkebiskop. Senest havde Erik Ejegod besøgt paven i Rom for at

tale om ærkesædet og for at få helgenkåret sin bror, Knud den Hellige. Derefter fortsatte han og fru Bodil mod Jerusalem.

Mens Erik og Bodil var bortrejst, blev sønnen Knud (Lavard) sat i pleje hos Skjalm Hvide, og landets styre blev overdraget til biskop Asser og Erik Ejegods ældste søn Harald. Sidstnævnte var dog ikke populær og derfor blev Niels senere udpeget som konge.

Derpå blev samarbejdet mellem konge og kirke udbygget, og i historikeren Ole Fenger skrev i 1989 dette om kong Niels og hans periode: ”Niels kom til at regere i samfulde 30 år. Så mange år under samme konge betød for riget en rolig bundfældning af de positive elementer i de foregående kongers mange forsøg på at styrke kongemagten i et samarbejde med kirken og landenes høvdinger. Kongens forhold til paven var godt.”

Kalmars placering

Principielt kan kirketiende være blevet indført få år efter, og kirkebyggeri være sat i gang. Med den fremgang som kirkebyggeriet fik i 1100-tallets første årtier, er det naturligt, hvis tiende blev indført "en tid før", det er dokumentarisk belagt i 1135, for pave Paschalis (1099-1118), sendte rykkerbreve ud om peterspengene i 1104 [2].

Niels, Sigurd og Boleslaw

I begyndelsen af 1100-tallet blev der opført kirker på begge sider af Kalmar-sund, hvilket har givet anledning til diskussion om formålet med Kalmar-lingen, som kong Niels tog initiativ til i 1123 for at kristne folk i områder, hvor der i forvejen var kirker. Det er blevet udlagt sådan, at de var faldet fra kristendommen igen, og det var en alvorlig sag, som krævede indgriben.

John Lind skrev, at den danske kong Niels i 1123 tog initiativ til et "regelret korstog" for at omvende hedninge i Småland. Han bad norske kong Sigurd Jorsalfarer om at deltage, og han var en dreven korsfarer. De skulle mødes i Øresund, hvor Niels ventede længe for til sidst at sende flåden hjem. Da Sigurd ankom, blev han sur over, at

den danske konge ikke var der med sin flåde, og derfor hærgede og plyndrede han i Tommarp (dengang Tumathorp) inden han drog til Kalmarsund. John Lind mener, at der nok var en tredje part i foretagendet, nemlig den polske hertug Boleslaw III Krzywousty (Skævmund), som kong Niels var allieret med.

Ifølge en gammel polsk krønike skal han i 1123 have sendt en flåde over havet og der have erobret et antal borger. Dette har Kurt Villads Jensen, Dick Harrison og Nils Blomkvist beskæftiget sig med i de seneste år.

Senere kan vi måske gå i dybden med begivenhederne i Kalmarsund, men det tidlige kirkebyggeri i Kalmar-sund, hvoraf noget er dendrologisk dateret til 1120, rejser spørgsmålet om, hvornår de første kirker på Bornholm blev bygget.

Noter

- 1 John Lind, Kurt Villads Jensen, Dick Harrison, Nils Blomkvist.
- 2 Niels Skyum-Nielsen

Litteraturliste

Blomkvist, Nils: *Kong Bugislav på spåren? Gråborg og den gåtfulla Kalmarna Leidanger 1123/24*. I: Tegnér, Göran: *Gråborg på Øland. Om en borg, ett kapell och en by*.

Fenger, Ole: *Kirker rejses alle vegne*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 1050-1250. København 1989.

Grinder-Hansen, Poul: *Venderne i Danmark*. En diskussion af forskning og kilder om venderne i Danmark indtil o. 1200. S. 38, 64. Københavns Universitet 1983.

Sigurd rider ind i Konstantinopel

Harrison, Dick: *Norstedts Sveriges Historia 600-1350*, side 191-192. Stockholm 2009.

Jensen, Kurt Villads: *Korstog ved verdens yderste rand*, side 191. University of Southern Denmark, Studies in History and Social Sciences, vol. 418. Odense 2011.

Lind, John: *Kirkerne, Fyrsterne og Venderkorstogene*. I: Venner og

Fjender. Dansk-vendiske forbindelser i vikingetid og tidlig middelalder. S.-17-28. Næstved 2002.

Skyum-Nielsen, Niels: *Kvinde og slave. Danmarkshistorie uden retouch*. København 1971.

Snorres Kongesagaer:
http://heimskringla.no/wiki/Kort_Omrids_af_de_norske_Kongers_Sagaer

Norrøne Tekster og Kvad

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Jan Eskildsen sendte mig for nylig et link til originalt kildemateriale fra middelalderen og tidligere. Materialet er overvældende og kan anbefales på det varmeste.

Projektet, der ligger bag tekstsamlingen, præsenterer sig sådan:

Projektet Norrøne Tekster og Kvad" har til formål at formidle norrøn (oldnordisk) litteratur på Internettet. Ud over kildetekster på originalsproget vil man kunne finde forskellige oversættelser til moderne skandinaviske sprog, klassiske videnskabelige tekster og andet baggrundsmateriale - fortrinsvis ældre materiale fra før 1900.

Projektet, som er under stadig udvikling, blev åbnet for publikum 01.08. 2005. Målet er at gøre tekstsamlingerne så omfattende som muligt. Der vil blive sat fokus på brugervenlighed, alle teksterne skal være korrekturlæste, egnede til søgning og tilgængelige i et udskriftvenligt format. Meningen er at Norrøne Tekster og Kvad skal være til nytte og glæde for både fagfolk og lægfolk. Arbejdet er godt i gang, men en del af de planlagte opgaver er endnu ikke afsluttede. Projektet har fået adressen:

www.heimskringla.no.

Farve-weekend

Af Tove Skovgaard, Svampevennerne

Vennekredsen og Svampevennerne havde fredag, lørdag og søndag den 13, 14, og 15. april garnfarvning med svampe på programmet. Fredag eftermiddag og aften gik med at planlægge slagets gang og udregning af hvor meget garn, der kunne farves med de svampe, der var til rådighed. De indsamlede svampe, som var tørrede eller frosne, var samlet over de sidste 2-3 år. Svampene bestod af Cinnoberbladet slørhat (topbilledet tv), Kanel slørhat, Grønkødet slørhat (topbilledet th), Sortfiltet Viftesvamp, Brunporesvamp, Okkerrødlig Poresvamp samt 5-6 andre svampe, som vi dog ikke nåede at afprøve.

For ikke at komme i tidsnød besluttede vi at bejdse garnet om fredagen. En del blev bejdset med alun og en del med alun/vinsten.

Lørdag morgen skulle vi så i gang, ”men har vi nu det hele”, der gik lidt tid med at finde sæbespånere, tinsalt og gas.

Til de forskellige farvebade valgte vi at bruge åvand, da det så ud til, at der var meget okker i vandværksvandet; og vi ved, at det kan have indvirkning på det færdige resultat.

Da vi var ved at komme i gang, blev vi glædeligt overrasket. Undertegnede havde fundet en svamp, som jeg troede

Møde fredag eftermiddag.

Lone holder øje med temperaturen som skal ligge på ca. 80 grader.

Tove kommer salmiak på Okkerrødlig Poresvamp for at se, om det er den rette svamp - hunden tror det er mad.

var Okkerrødlig Poresvamp, men da den ikke blev rød, som den burde, da jeg kom sprit på, så troede jeg alligevel ikke, at det var den rette svamp og ville smide den ud. Ved et "uheld" kom jeg alligevel til at tage svampen med. Da Karen så den udbød hun "Jamen det er da Okkerrødlig Poresvamp" - og det var det, den blev nemlig blå når vi kom 3dobbeltsalmiakspiritus på, et andet kendetegn for denne svamp. Grunden til, at vi blev så glade, er, at denne svamp giver lilla farver, farver man ikke kan opnå fra andre planter.

Der er kommet salmiak i farvesuppen, og den gik fra grå til lilla.

Den Okkerrødlige Poresvamp blev knust, ved at lægge den i et klæde og slå med en hammer på den. Derefter blev granulatet puttet i en nylonstrømpe og i en gryde med vand og bragt i kog. En kedelig brun suppe kom til syne. Men nu kom det helt store alky-mist-nummer. En sjat 3dobbeltsalmiakspiritus kom i suppen, og vupti: suppen fik den smukkeste lilla farve. Garnet kom i og fik hurtigt samme smukke kulør som suppen.

Der røres i 'suppen' for at forhindre, at garnet bliver blakket. Cinnoberbladet Slørhat

Et middel til at få en klarere farve er at tilsætte tinsalt, opløst i saltsyre, til farvebadet. Dette måtte prøves, men da det blev tilsat, indtraf den store katastrofe: som ved et trylleslag blev både suppe og garn en kedelig grå, grumset og grim farve. Hvilken ulykke - det hele var lige til at kassere. Heldigvis

For ikke at give garnet en chokbehandling, tempereres garnet i lunkent vand før det kommes i det varme farvebad.

var der et klogt hoved som foreslog at komme mere salmiak i, og ja: den lilla

farve kom straks tilbage, dagen var reddet.

Vi fik også i løbet af weekenden lavet garn i forskellige røde nuancer. Af Cinnoberbladet slørhat brugte vi stokken, som gav en rød farve, og hatten, som gav en stærkere rød farve.

Vi farvede også mere end én gang i farvebadet, 2. bad blev svagere men også en flot farve. Kanelslørhat gav en rødbrun farve og Grønkødet Slørhat gav en orangerød farve. Sortfiltet Vifte-svamp gav en olivengrøn farve, og Brunporesvamp gav karrygul farve.

Tre af deltagerne blev så optaget af farvningen, så de fortsatte om mandagen.

Flere af deltagerne ønsker at fortsætte det interessante arbejde med garnfarvning med svampe, så muligvis opstår der en farvegruppe under Svampevennerne.

Tove Skovgaard,
Svampevennerne.
Foto: Martin

Det færdige resultat af weekendens strabadser.

Nordea

En moderne rundkirke

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Når man jævnligt kommer i Østerlars Rundkirke er det let at tænke, at sådan ser en rundkirke altså ud!

Det var derfor en brat opgaven at se en stor, helt moderne rundkirke i Helsinki (*Tempeliaukio* på finsk), der var lige så betagende, som den var stor.

Kirken er resultatet af en arkitektkonkurrence - første gang i 1930'erne - men inden man kom i gang, forhindrede Vinterkrigen og senere Verdenskrigen, at kirken blev bygget. Brødrene Timo og Tuomo Suomalainen vandt i 1960 en arkitektkonkurrence om kirken, der stod færdig i 1969.

Kirken er bygget (sprængt) ned i en stor klippekold midt i Helsinki -

væggene er nederst den rå klippe, oven på dette en stenopbygning og derpå 180 store vinduer. Det hele afsluttes med en kuppel lavet af 22 km. kobbertråd. Der siver vand ud af klippevæggene - men det bidrager bare til den specielle oplevelse: at stå midt i en moderne kirke og samtidig i en rå klippehule. (Vandet bruges ikke.) Under kirkerummet er der et stort beskyttelsesrum til flere tusinde mennesker.

Kirken har siddeplads til over 900 - den har (mit skøn) en diameter på over 25 m. (Østerlars Rundkirke er knap 14 m. i diameter) og er 13 m. høj fra gulv til kuppel. Der er intet klokketårn -

klokkeringning sker via højttaler.

Kirken har meget fin akustik og bruges til mange koncerter. Der kommer ca. 500.000 besøgende hvert år. Der er stille i kirken - gadelarm høres overhovedet ikke -

Kirken er bygget midt i byen - og udefra ser den ikke ud af meget.

(Kilde: et postkort)

Alteret

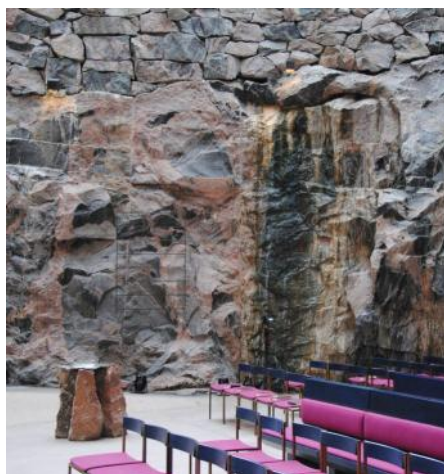
derimod blev der spillet stille kirke-
musik (*Händel mm.*) over højttalerne -
meget stemningsfuldt.

Alligevel har der været lokal util-
fredshed med kirken. Byggeprisen på
ca. 3,5 mia. kr. er faldet mange for

brystet - de penge kunne have været
brugt bedre, mener en del finner. Men
som besøgende er man bare imponeret.

Kirkerummet

Døbefonten

Vennekredsens websted

Af Webmaster Ole Boyer Pedersen

I martsnummeret 2011 var der indrykket et stillingsopslag om at blive afløser for vores hidtidige webmaster, Allan. Der var ikke meget reaktion fra læzerskaren, så jeg følte, at så måtte jeg vel hellere selv påtage mig tjansen. Der var et fint system til redigering af siderne, der hedder Jumlaa! Det, vidste jeg godt, var lidt vanskeligt at lære men til gengæld yderst stærkt og muligt at lave selv de største og mest komplekse sider på. Det besluttede jeg mig for at prøve at fortsætte. Det skulle vise sig, at det oversteg mine kræfter og den tid, jeg ville lægge i det. Da det tilmed var nær ved umuligt at overføre den del af systemet, der ligger på webmasterens computer til en anden, nemlig min, blev jeg nødt til at skrotte hele den gamle opsætning, og så kunne jeg jo lige så godt indføre noget, der var let og omgængeligt fra den nye start. Det kom til at blive et web, baseret på redigerings- og hosting-stedet ved navn Jimdo.

Jimdo er gratis. men man må finde sig i en annonce for Jimdo. der ikke kan flyttes eller slettes. Det er vel en

ringe pris for noget. der er godt og gratis. Systemet kan tilgås fra en vilkensomhelst pc, mac, eller linuxmaskine, eller hvad du ellers kan gå på internettet med af elektronik. Det er meget flot med en mængde mulige skabeloner til, hvordan siderne skal se ud med menuer, overskrifter, indholdsrammer og farveholdning. Det er næsten et problem, at der altid er en ny sjov og flot måde at sætte det op på; men man er nødt til at bestemme sig på et bestemt design, og så holde fast ved det, ellers bliver brugeren forvirret, og det er jo ikke meningen at genere brugeren. Systemet er så moderne, at det tager udstrakt hensyn til brug af diverse smartphones og pads eller andre små skærme. Det viser siderne lige som man kan forlange, yderst brugervenligt, og det er af stigende betydning, hvis man vil ha' brugerne til at komme igen.

Webstedet er i dette øjeblik på 27 enkelte sider med billedgalleri, kontaktside, indmeldelsesformular og meget andet sjov. I skrivende stund er der ved at blive lavet en linkside med en masse oplysninger af interesse for mid-

delalder-freaks. Det er ikke et sted som nogensinde vil være helt færdigt. Der er altid noget at tilføje eller noget, der kan gøres bedre eller pænere. Et eksempel er det ret dystre banner øverst på alle sider. Det skal snart erstattes af et lidt mere levende og muntret billede.

Jeg vil bare opfordre medlemmerne og andre til at bruge stedet, og her skal du få adressen endnu en gang, hvis den lange pause i opdateringen fik dig til at glemme den:

<http://www.bmc-vennekreds.dk>.

Hvis du nu er en meget opmærksom internetbruger, vil du muligvis lægge mærke til, at der står noget andet i adressefeltet, når siden er åbnet, nemlig www.bmc-vennekreds.jimdo.com, som er den egentlige, rette adresse. Den adresse virker selvfølgelig lige så godt som den gamle, der bare bliver omdirigeret. Det er teknik, som brugeren kan være ligeglad med. Prøv dig frem og læg mærke til, at menuen under bannerbilledet udvikler sig efter, om der er undersider eller ej. Der er stadig lidt, vi skal finde ud af angående adgang til den del af webstedet, der er spærret med kode og kun for medlemmerne. Der skal være noget mere for dem, som betaler deres medlemskontingent end for tilfældigt forbi passerende. Koden

vil blive udleveret på et senere tidspunkt.

Har du noget, du vil dele med verden, er der fine muligheder til at lave sit eget websted ved at klikke på den reklame, der er på alle siderne. Det er slet ikke så vanskeligt og faktisk ret sjovt. Man får let et personligt forhold til det, man har skabt, og vil gerne se det gro og udvikle sig. Det er lidt som at anskaffe sig et kæledyr. Hvis man mister sit websted på grund af årsager, man ikke selv er herre over, er det som at miste en god ven. Det følte jeg for et par måneder siden, da mit første webprojekt pludseligt dukkede frem på en søgemaskine, hvor jeg indtastede mit eget navn. Det havde jeg ikke set i 6-7 år, og det kan ikke redigeres mere, men det er bevaret, som det er, og det er da dejligt, at der nogen, der har gidet bevare mit lille pip i det store internet.

Har du noget, du vil dele med andre medlemmer, som for eksempel en flok billeder fra et arrangement, er du altid velkommen. Der er jo også en nyheds-side, der kan sprede en nyhed ud til andre. Det skal dog være middelalder-relateret. Brug linket under *Kontakt* på webstedet.

Dagli' Brugsen Østerlars

Åbent alle ugens dage
Posthus - Benzin - Apotek - Tips og Lotto
Tlf. 56498205

Nyt fra Vennekredsen

Bryggeren i Sverige

Den 12. og 13. maj var jeg inviteret til Ekenäs Slot i Sverige for at formidle den ædle kunst at brygge godt øl.

Det var en fantastisk oplevelse at være der, med mange mennesker trods dårligt vejr. Om lørdagen var der ca. 2500 og ca. 5500 om søndagen.

Jeg var inviteret af Calmar Renässansgille.

Med venlig hilsen

Lars Madsen

Kældermester

Bryggerdåb

Bryggerlauet afholdt ølgilde den 3. maj i Østerlars. Ved den lejlighed blev Birgitte ophøjet til "Kryddermester", dels fordi hun gerne vil lave krydder øl, og dels fordi hun er god til at krydre vores hverdag.

Med venlig hilsen.

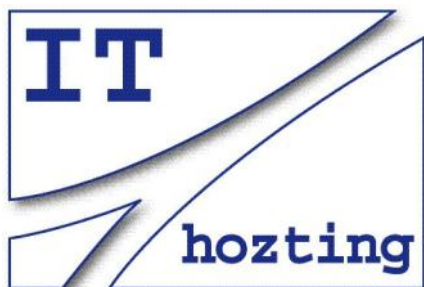
Kældermester

Lars Madsen

Dåb i bryggerlavet foregår ved bestrøning med malt og humle. Dåben foretages af Oldermænd Olsen og Kældermester Lars Madsen

Tilføjet af red.

Arbejdsweekend

Af Pia Girotti

28. - 29. april var der indkaldt til arbejdsweekend.

Det var rigtig hyggeligt. Vejret var behageligt og folk i godt humør.

En del var mødt op, så der blev mulighed for at arbejde på nogle af flet-hegnene og at få vandmøllen tjæret. Peter servicerede os alle med værktøj, spande, pilegrene mm. og Lars tog sig af at lede og fordele.

Ude i krattet susede Niller rundt med sin motorsav, og fik ryddet det nye område til gederne.

Desværre havde Niels og jeg kun mulighed for at være med den ene af dagene, men hyggeligt var det.

Det kræver skam koncentration

Pigerne fletter hegn

Er det en kratlusker?

Niels renser tag på møllen

Helle, dybt koncentreret

En kaffetår gir mod til at fortsætte

Dyrene er der jo hele tiden

Vandmøllen tjæres

En kort pause, og så på den igen

Jeg ved ikke hvad de har gang i

Pia ordner det vanskelige under møllen

Så smidig som en 15 årig

Hvem tager opvasken? Grethe